

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Duličenko A. D., *Srpskohrvatski jezik. Hrvatskosrpski jezik.*

Tekstovi iz oblasti istorije i kulture. — Univerzitet u Tartuu, 1986, 140.

Jedna od triju knjiga o srpskohrvatskom jeziku koje su se nedavno pojavile u SSSR-u jeste i priručnik Aleksandra Duličenka *Srpskohrvatski jezik. Hrvatskosrpski jezik*. Za sovjetsku serbokroatistiku ovo je izdanje značajno po tome što ne dolazi ni iz Moskve ni iz Lenjingrada, već iz jednog manjeg mjesta, koje je u svijetu postalo čuveno po istraživanjima u oblasti semiotike i po Juriju Lotmanu, koji u njemu živi i radi. S tim u vezi treba istaći da sve što je do sada rađeno u sovjetskoj serbokroatistici uglavnom je dolazilo iz Moskve i Lenjingrada (iz pera Dmitrijeva, Gutkova, Safronova, N. I. Tolstoja, Bulatove, Možajeve, Popove, Zenčuk, Kirš i dr.) i da se tek u posljednje vrijeme pojavljuju jači nagovještaji disperzije serbokroatističke aktivnosti. Tako je u Kijevu izašao 1983. godine kratak priručnik srpskohrvatskog jezika (za studente druge godine filoloških fakulteta; sastavljač I. P. Bondar), a evo sada imamo priliku da se upoznamo sa udžbenikom koji dolazi iz Estonske SSR.

Autor ovog priručnika je Aleksandar D. Duličenko, jedan od najperspektivnijih i najplodnijih sovjetskih slavista i serbokroatista novije generacije. Duličenko, koji je rođen 1941, radi kao profesor na Tartuškom univerzitetu i bavi se opštom lingvistikom i slovenskom filologijom. Magistrirao je 1974. na temi *Književni rusinski jezik Jugoslavije (pregled fonetike i morfoloije)*, a doktorirao 1981. — naziv radnje *Slovenski mikrojezici (pitanje formiranja i razvoja)*. Na Filološkom fakultetu u Tartuu Duličenko drži predavanja iz opšte lingvistike i istorije lingvističkih učenja, uvoda u slovensku filologiju i srpskohrvatskog jezika. Do sada je objavio više od 120 naučnih radova, između ostalog i tri knjige: *Uvod u slovensku filologiju* (1978), *Slovenski književni mikrojezici* (1981) i *Sovjetska interlingvistika* (1983). Radovi su mu štampani na ruskom, srpskohrvatskom, rusinskom i drugim jezicima. Duličenko je odgovorni urednik dvaju naučnih zbornika Tartuškog univerziteta — *Interlinguistica Tartuensis* (urednik od 1982) i *Slavica Tartuensis* (od 1985). Jedan od njegovih posljednjih radova *Ka formiranju novih slovenskih filologija u savremenoj etapi* objavljen je u ovogodišnjem 15/2 broju sarajevskog *Književnog jezika*.

Priručnik o kojem je riječ namijenjen je studentima filoloških fakulteta koji uče srpskohrvatski jezik kao drugi slovenski jezik. To je, u stvari, prvi dio zbornika tekstova, koji obuhvata istoriju i kulturu. Duličenko sada sprema drugi dio posvećen filologiji i umjetničkoj literaturi.

Od postojećih sovjetskih priručnika našeg jezika ovaj se razlikuje time što jedini ima dvodjelan naslov (*Srpskohrvatski jezik. Hrvatskosrpski jezik*) i što je koncipiran sa željom da se maksimalno predstavi kompletan jezički izraz na srpskohrvatskom govornom području. Poznato je da se u SSSR-u preferira ekavski izgovor i istočna varijanta pa zato i svi dosadašnji udžbenici odražavaju takvu tendenciju. Ovaj tartuški udžbenik na izvjestan način narušava tradiciju, i to u pozitivnom smislu. Orijentacija na raznorodnost sh. j. i formalno je izražena i istaknuta podjelom knjige na četiri dijela, koji treba da odražavaju, kako kaže autor, četiri vrste (р. разновидность) srpskohrvatskog jezika. Tekstovi su podijeljeni po republikama sljedećim redoslijedom: Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska. Unutar ovih segmenata prilozi su razvrstani po ortoepskim normama, po varijantama i sistemima pisama. Iako ne potencira nijedan jezički izraz, Duličenko količinom tekstova ipak izdvaja istočnu varijantu i ekavski izgovor: gotovo više od polovine prostora odnosi se na Srbiju (od 131 strane čak 71), a zatim slijedi Bosna i Hercegovina (22 strane), Hrvatska (21) i Crna Gora (17). Očigledno je da su ovi podaci u suprotnosti sa opštom autorovom orijentacijom. Duličenko kao da je stao na pola puta: on je naslovom narušio tradiciju, ali je kvantitativnim isticanjem jedne varijante ostao u okvirima tradicije — to je svojevrsan autorov kompromis, kompromis između novog i starog. Još je jedna stvar interesantna: u knjizi se izbjegava izraz »varijanta«, a upotrebljava riječ »vrsta«. I na ovome planu zapaža se sukob nastojanja i ponuđenog rješenja: autor ističe da sh. j. dolazi u dvije vrste — ekavskoj i ijekavskoj, pa se u skladu s tim opredjeljuje na podjelu sh. j. prema zamjeni jata. Međutim, to je tako dato da, u najmanju ruku, izaziva nedoumicu: ne poistovećuje li autor ekavski i ijekavski izgovor sa istočnom i zapadnom varijantom i ne čini li, na taj način, ne malu grešku. Jasno je da Duličenu ne odgovara termin »varijanta« pa traži rješenje u polarizaciji sh. j. na ekavski i jekavski izgovor, što se u principu može prihvatiti kao jedno od rješenja za priručnike sh. j. kao stranog ukoliko se zamjena jata ne izjednači sa varijantama. Ovdje treba istaći i jednu nedosljednost: ako je zbornik bio sastavljen s namjerom da se »uzmu u obzir sve vrste« sh. j., onda nije bilo potrebno na naslovnoj strani davati dvodjelan izraz *Srpskohrvatski jezik. Hrvatskosrpski jezik* (ćirilicom i latinicom), a na unutarnjoj strani jednodjelan izraz, i to sa crticom: *Srpsko-hrvatski jezik* (na ruskom jeziku). Prvim naslovom kao da se željelo ukazati na varijantsku polarizaciju našeg jezika, a drugim na autorovo opredjeljenje. Uopšte, u sovjetskoj serbokroatistici (imamo u vidu sve udžbenike objavljene u ovom stoljeću, počev od Kuljbakinovog iz 1917. pa do priručnika Tatjane Popove iz 1986) u nazivima priručnika sh. j. do sada se nije susretalo ni jedno ni drugo rješenje. U svakom slučaju, ovim naslovom (tačnije naslovima) Duličenko potencira pitanje naziva našeg jezika i u sovjetskoj serbokroatistici i slavistici, pitanje o kome je P. A. Dmitrijev pisao još 1985. u radu *Prilog pitanju*

naziva književnog jezika Srba, Hrvata i Crnogoraca (Vjesnik LGU, 1958, br. 14, str. 174—177). U svemu ovome Duličenkove potrage i ponuđena rješenja treba ocijeniti kao pokušaj objektivnog i, istovremeno, drugačijeg i netradicionalnog pristupa jednom od najsloženijih i najosjetljivijih sociolingvističkih problema sh. j.

Što se tiče samih tekstova, oni su dosta raznorodni i sadržajni. Tako su u prvom dijelu (tekstovi o Srbiji, odnosno tekstovi sa istočnom varijantom) uključeni prilozi o Matici srpskoj, Narodnom muzeju u Beogradu, Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Štampariji kneževine Srbije, Hilandaru, Miroslavljevu jevanđelju, Dositeju Obradoviću, Vuku Karadžiću, Leksikonu pisaca Jugoslavije, Andrićevu spomen-muzej, »Teatru na Cumruku«, Prvoj gimnaziji, Srpskoj književnoj zadruzi, Skadarliji, Beogradu, Novom Sadu, Vršcu, Orašcu, fruškogorskim manastirima, popisu stanovnika i Jugoslovenima u Srbiji. U drugom odjeljku (Crna Gora) nalaze se prilozi o kulturnom blagu Crne Gore, Njegošu, Stefanu Mitrovu Ljubiši, Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, crnogorskim nacionalnim parkovima, vojvođanskim Crnogorcima i obnovi poslije zemljotresa 1979. godine. Treći dio (o Bosni i Hercegovini) otvara tekst na ekavskom *Naše će seni hodati po Beču...* (o sarajevskom atentatu), slijedi odlomak iz teksta Slavka Mićanovića *S Majevice i Semberije*, zatim tekst o savremenoj Bosni i Hercegovini te dva novinska priloga iz *Oslobođenja*. Posebno je značajno što je autor uključio u knjigu i tekst *Muslimani srpskohrvatskog jezika* (dio iz istoimene knjige S. Čerića izašle u Sarajevu 1968) zbog toga što se u SSSR-u s rezervom prima upotreba riječi Musliman kao naziva za posebnu naciju (pa se stoga za oznaku naših Muslimana uz ovu riječ dodaju razne odrednice, npr. югославские мусульмане, мусульмане-славяне, мусульмане-боснийцы, мусульмане сербохорватског језика itd.: u ruskom jeziku nazivi nacija pišu se malim slovom) i što se još uvijek u lingvističkoj i drugoj literaturi kao nosioci sh. j. često spominju samo Srbi, Hrvati i Crnogorci. Posljednji, četvrti dio (Hrvatska) sadrži priloge o Hrvatskom narodnom kazalištu, Društvu književnika Hrvatske, najstarijoj hrvatskoj tiskanoj knjizi, Staroslavenskom institutu, Ignacu Kristijanoviću, Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, Hrvatima u Rumunjskoj, Hrvatskom Zagorju i Zadru. Svi autori navedenih tekstova su Jugosloveni (prilozi o Srbiji i Crnoj Gori uzeti su iz časopisa *Zavičaj*, koji izlazi u Beogradu, dok tekstovi o Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj dolaze iz različitih izvora). Ovakvim izborom tekstova može se steći gotovo potpuna slika o izdiferenciranosti i raznorodnosti srpskohrvatskog jezičkog izraza, ali i o njegovoj jedinstvenosti, o njegovom bogatstvu i šarolikosti. Šteta je što uz tekstove ne idu komentari, toliko neophodni u ovakvim priručnicima (mogao se, možda, dati i rječnik nepoznatih ili manje poznatih riječi). Od ostalih primjedbi spomenuli bismo same još jednu: na 3. strani nacije se vezuju za republike pa se može izvući zaključak da u Srbiji žive samo Srbi, u Hrvatskoj Hrvati, a u BiH Muslimani.

Na kraju treba reći da je velika teškoća u pravljenju ovoga priručnika bila u tome što je autor s mukom dolazio do potrebne literature (u šta smo se uvjerili neposredno kontaktirajući sa Duličenkom). U svakom slučaju, ova knjiga predstavlja osvježenje u sovjetskoj serbokroatistici i slavistici, pred-

stavlja korak dalje u uvažavanju i poštivanju postojećih odnosa u srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom jeziku. Svojim dosadašnjim naučnim opusom (za godine života veoma impozantnim), svojim širokim interesovanjima, jakom naobrazbom, neospornim talentom i izraženom marljivošću Aleksandar Dmitrijevič Duličenko pokazuje da izrasta u značajno ime sovjetske slavistike i serbokroatistike. Nadamo se da će drugi dio ovog priručnika biti potvrda ove konstatacije.

Branko Tošović

Славистички зборник, књига I, Београд, 1986, 128.

Савез славистичких друштава СР Србије покренуо је посебну периодичну публикацију за словенску лингвистику и филологију — *Славистички зборник*. »Тематика Зборника« — како у уводној ријечи истиче главни уредник прве књиге, Радмило Маројевић — »може се приказати у облику концентричних кругова: у најширем кругу је општесловенска проблематика посматрана из синхронијске и дијахронијске перспективе, ужи круг чине теме о источним и западним словенским језицима, књижевностима и културама, а најужи круг заузима русистика«. *Зборник* ће нарочиту пажњу посвећивати питањима теоријске и примјењене лингвистике и проблемима компаративно-историјске лингвистике. У њему ће се објављивати и радови о језику књижевних текстова, студије и расправе из поетике, посебно из поетике превођења, затим прилози из упоредне словенске версификације и из фолклористике. Посебно мјесто у њему ће имати реферати и саопштења поднијета на јануарским скуповима слависта Србије, који имају богату традицију (у јануару 1987. одржан је XXV скуп).

Претходни, XXIV скуп слависта Србије (23—25. јануар 1986. год.) био је посвећен значајном јубилеју југословенске славистике и русистике, 120-годишњици рођења Радована Кошутића — једног од наших најугледнијих слависта. У првој књизи *Славистичког зборника* објављени су реферати који су прочитани на овом скупу.

Зборник садржи два прилога Ђорђа Живановића — *Прекретне године Радована Кошутића* (стр. 9—20) и *Радован Кошутић* (биографија) (стр. 123—125), који приказују Кошутићев живот и рад и доносе податке недовољно познате широј научној јавности.

Кошутић је рођен у Руми 1866. године. Завршивши гимназију у Сремским Карловцима и Новом Саду, наставио је школовање у Бечу, Прагу, Кракову, Лавову, Петрограду, да би 1890. године у Бечу положио последње испите из словенске филологије код В. Јагића. Након тога прово-

¹ Примери су издати и 1911. и 1926. год.